

× ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՄԲՈՅՐԸ

Սենեկին մէջ, ամէն բան տակնուվրայ էր: Խառնի-
խուռն ցրուած թիկնաթոռներ, երկու-երեք պարկ
գիրք, սեղանի մը վրայ տասնեակներով մանր սրուակ-
ներ, բաց դրադարան մը, դարակներու վրայ բժշկա-
կան փայլուն դորժիներ, նշտրակներ, մկրատներ, և այս
ընդհանուր խառնակութեան մէջ կանգուն երսունըհինգ-
քառսուն տարեկան երիտասարդ մը, որ՝ հապճեպով՝
պարկերուն մէջէն կ'առնէր գրքերը, կազմուած մեծա-
դիր գրքեր և գրադարանին մէջ կը տեղաւորէր
կարգաւ:

Անկիւնը, բազմոցին վրայ, ծերունի կին մը նըս-
տած էր, ճերմակ մազերով, ու կը մրափէր: Գլուխը
պստիկ ցնցումներով հետզհետէ խօնարհելով, ընդոստ
կը բարձրանար, և փակ արտեւանունքը զարմացմամբ
կը բացուէին՝ անհանդարտ ու խռովեալ նայուածք մը
նետելով չորս բոլորքը. յետոյ դարձեալ աչքերը կը
գոցուէին և գլուխը կը վերսկսէր իր մեղմ վայրէջքը,
մինչև որ կուգար ծնօտը հանգչեցնել կուրծքին վրայ:

Մայիսի գիշեր մըն էր, ժամը երեքը անցած: Սե-
ղանին վրայ բոցափայլ լամպար մը կը լուսաւորէր այս
տեսարանը, նշտրակներուն պողպատին ցուրտ շողիւնը
ցոլացնելով, ստուերի մէջ թաղելով սենեկին անկիւն-
ները. պատին վրայ, ծերունի կնոջ գլխին շուքը կը
նկատուէր խօլական մեծութեամբ, անոր շարժումնե-

րուն հետ հետզհետէ տարածուելով ու կծկելով, բթին ու ծնօտին զուգահեռական անհեթեթ գծերը երկըն-
ցներով ու կարճեցներով:

—Մայր, ըսաւ յանկարծ երիտասարդը, գնա՛
պառկէ, հանդիստդ նայէ: Երկու օր է շատ յոգնած
ըլլալու ես:

—Էյ դուն ալ բիշ մը շունչ առնես նէ աղէկ կ'ը-
նես, Տրդատ, հերիք է աղչափը, բիշ մըն ալ վաղուան
ձգէ, ըսաւ ծերունի կինը՝ աչքերը չփելով:

—Շիտակը, իրաւունք ունիս, հիմակ սա գիրքերը
մէկդի ձգեմ, թուղթերս մինակ տեղաւորեմ, շատոնց է
ասանկ երեսի վրայ մնացեր են, պարապ տեղը տեղ կը
բռնեն կօր:

Եւ, դրքերուն կոյտին տակէն, թղթերու խոշոր
ծրար մը քաշելով, բացաւ Մէկիկ-մէկին աչքէ կ'անցը-
նէր զանոնք, ոմանք կը պատուէր և ուրիշներ գրադա-
րանին գլղոցին մէջ կը դնէր:

—

Երկու օրէ ի վեր, տաքթօր Տրդատ Պարգեւեան
իր ընտանիքով այդ տունը փոխադրուած էր, Բանկալ-
թիի շիտակ ճամբան: Մինչև ան ատեն Եէնի-Գարու
կը նստէր, այլ տակաւ իր գտած յաջողութիւնը և ա-
ւելի բազմաթիւ յաճախորդներ գտնելու հաւանակա-
նութիւնը իրեն թելադրեր էին այս տեղափոխութիւնը:
Արդարեւ, առանց մեծ համբաւի մը տէր ըլլալու, բա-
ւական համարում կը վայելէր միջնակարգ ընտանիք-
ներու մէջ: Թըպկէէն էր, Բարիզէն չէր, բայց հոն ու
Վիեննա գտնուած էր: Բարձրահասակ երիտասարդ
մըն էր, կապուտակ աչոււններով, որոնց հեզ ու տըր-
տում մտախօհութիւնը ամբողջ գէմբը կը համակէր ա-
նուշ արտայայտութեամբ մը: Աղքատները կը սիրէին
զինքը բարեհամբօյր ու մարդասէր բնաւորութեանը
համար, որով տնակին դռնէն դուրս կ'ելէր՝ առանց
տանտիրոջ ձեռքը նայելու, և կարող ընտանիքներու

մէջ կը յարգէին զինքը իր զգուշաւոր ու փափուկ վարուողութեանը և անձնուէր եռանդին համար:

Իր ծերունի ծնողներուն և ամուրի քրոջը հետ կ'ապրէր, որոնց հանգստութիւնը եղած էր առաջուրնէ ի վեր իր միակ նպատակը: Աղքատ ընտանիքի զաւակ, իր ինքնօգնութեամբ անոնց տուած էր դիւրակեցիկ վիճակ մը, ու անոնց սիրոյն ու գուրգուրանքին մէջ կը սահէին իր հանդարտ օրերը:

Ծրարին թղթերը հետզհետէ կ'անցնէին իր ձեռքէն, և գրադարանին գրողին խորը կ'անհետանային, կամ իրենց պատուտած կտորներուն դարձ-դարձիկ անկումովը կ'երթային ստուարացնել իր ոտքերուն տակ կազմուող խառնափնդոր կոյտը: Դեղնած ու ծակծկած թղթեր կային ծրարին մէջ, հին նամակներ, այցաքարտեր: Անոնց պարունակութեանը վրայ արագ նայուածք մը՝ կը վճռէր իրենց բաղդը:

Հիմակ իր ձեռքը առած էր դունատ թղթերու բարակ ծրար մը, որ գորշ ժապաւէնով մը կապուած էր: Անփութութեամբ ժապաւէնը քակեց, բայց հաղիւ նայուածքին հանդիպեցան այդ նամակներուն կիսովին աւրուած երկար ու բարակ գրերը, իր դիմագծերը կծկուեցան ցաւատանջ. վայրկեան մը կանգ առաւ, յետոյ մեքենաբար աչքէ անցուց այդ նամակները, անոնց արթնցուցած բազմահոյլ յիշատակներուն մէջ մտացնոր, վախճալով կարգալէ անոնց ստորագրութիւնը՝ «Վերգին Միքայէլեան», և արագ շարժումով մը գրողին մէջ նետելով ամբողջ ծրարը, պատուհանին քով գնաց և բացաւ դայն:

Դուրսը խաւար կը տիրէր, այլ մայիսեան աստեղազարդ երկնքի մը տարտամ ցոլացումովը մեղմացած: Թեթեւ հով մը կը փչէր, հեշտ ու խնկաբոյր, փայփայանքի մը պէս հաճոյական: Բժիշկը, գլուխը շրջա-

նակին յեցած, սկսաւ մտածել, անցեալին մէջ մո-
լորած:

Օ՛, այո՛, շատ սիրած էր այն աղջիկը: Իր չքաւոր
և աշխատալի ուսանողութեան տարիներուն մէջ, ան
եղած էր միայն իր յոգնութիւնը մոռցնող ու իրեն
արիութիւն ներշնչող պատկերը: Կը յիշէր անոր նուրբ
ու քնքոյշ դէմքը, որ իր մտքին մէջ մնացած էր ան-
եղծ ու անջինջ, ու մանաւանդ անոր լայն ու վճիտ
աչքերը, իրենց սեւորակ սպիտակուցին մէջ տարօրէն
իմն մեղամաղձիկ: Քսաներկու տարեկան էր ան, ու
ինքը քսանը չորս: Լուրջ ու խորին զգացում մըն էր իր
սէրը: Վկայականը առնելուն կը սպասէր, որպէս զի
կնութեան խնդրէր Վերդինը իր հօրմէն, ճերմակեղէ-
նի խանութպան մը՝ որ մեծապէս կը յարգէր զին-
քը իր պաշկեշտ բնաւորութեանը համար: Եւ ահա օր
մը մօրմէն իմացած էր թէ Վերդինին համար շնորքով
ուզող մը ելած էր, լաւ կացութեան տէր օսկերիչ մը:
Տրդատ մօրը բան մը զուրցած չէր իր սիրոյն և դի-
տաւորութեանը մասին: Այս լուրը չվրդովեց զինքը.
փստահ էր թէ Վերդին պիտի մերժէր: Եւ սակայն քիչ
օրէն անոր նշանտուքին լուրն ալ առաւ: Դիմում մը,
ձեռնարկ մը չըրաւ Վերդինի ծնողքին մօտ: Կը ճանչ-
նար ճերմակեղէնի խանութպանը, անշուշտ բժշկական
ուսանողին աղքատիկ ներկայէն ու անստոյգ ապագայէն
նախամեծար պիտի համարէր օսկերչին դիւրակեցու-
թիւնը: Իր վիշտը սրտին խորը թաղեց, սիրոյ վիշտ ու
արժանապատուութեան ալ վիշտ, ու զգուշացաւ կրկին
անգամ տեսնելէ այդ աղջիկը: Դառն զարմանք մը ու-
նեցաւ միայն, ու անոր այդչափ դիւրաւ հաւանելուն
համար արհամարհոտ կարեկցութիւն մը: Վերջէն մի-
այն իմացաւ թէ հօրը և աղջկանը միջեւ ծանր կռիւ-
ներ տեղի ունեցեր էին, որոնց մէջ սակայն յաղթուողը
աղջիկն էր եղած: Իր սրտին բոլոր խանդաղատանքը
իր գրքերուն տուաւ, և իր ուսման տաժանելի աշխա-

տուութեան մէջ մոռցաւ իր ցաւը: Տարիներով, սակայն, երջանկութեան և անդորր կեանքի այն հեռապատկերը զոր իր մտքին մէջ ծրագրած էր՝ մերթ ընդ մերթ եկաւ իր խորհուրդները խռովել: Շատ կիներ ու շատ աղջիկներ ճանցցաւ, ու ոչ մէկուն մօտ ունեցաւ իր երիտասարդութեան առաջին տարիներուն զգացման սրբութիւնը: Մայրը միշտ հետամուտ էր զինքը ամուսնացնելու, և ինք միշտ կը յետաձգէր: Տակաւ առ տակաւ մոռցած էր այն աղջկան վարմունքին անազնութիւնը, ու կը յիշէր միայն անոր նուրբ ու փափուկ հոգին իր դիւրաբեկ ու գիրկ պատեանին մէջ, ու ամէն անգամ որ մայրը ամուսնութեան խնդիրը առաջ կը բռնէր, մտքովը յետադարձ ակնարկ մը կը նետէր այն խուսափուկ պատկերին: Հարցուցած փնտռած չէր թէ ինչ եղած էր Վերգին իր ամուսնութենէն ետքը. հեռաւոր թաղ մը հարս գացած էր, ինք վկայականը ստանալէն ետքը Պօլսէն հեռացած էր բաւական ժամանակ բժշկական պաշտօնով, դարձին՝ լուր մը առած չէր անոր նկատմամբ, տարիները եկեր անցեր էին՝ իրենց հետ բերելով նոր հոգեր ու նոր մտածութիւններ, և ահա հիմակ այդ դեղնած թղթի կտորները իր մտքին մէջ կ'արթնցնէին ամբողջ անցեալ մը, հովին պէս որ մոխրին խաւերը կը տարտղնէ՝ երեւան բերելով անոնց տակ ծածկուած կայծը:

Յանկարծ դուռը զարնուեցաւ ուժգնօրէն: Բժիշկը ասդին դարձաւ, և ծերունի կինը, որ այս անգամ ալ խոր քնով կը քնանար, գլուխը վեր նետեց ընդոստ, մրմնջելով.

— Ո՞վ է աս ատեն:

Յաջորդ վայրկեանին սենեկին դուռը բացուեցաւ և սպասաւորը երեւցաւ:

— Դուռը հիվ է, Մինաս, հարցուց բժիշկը:

— Մէկը եկեր կը հարցնէ որ նոր եկած տօբթօրին տունը ան է: Ես ալ հա ըսի:

— Էյ ինչ կ'ուզէ:

— Հիւանդի համար եկեր է, անէլէ է, պիտի առնէ տանի ձեզի:

Բժիշկը սրտնեղութեան շարժում մը ունեցաւ:

— Հեռու տեղ է եղեր:

— Ձէ, հոս մօտը, վարի փողոցը:

— Ելիր դնա, օդը շատ աղուոր է, խերու տէր կ'ըլլաս, ըսաւ ծերունի կինը, որ կը տեսնէր զաւակին դժկամակութիւնը: Ես հոս կը սպասեմ քեզի: Ո՛վ գիտէ ինչ վիճակի մէջ են որ աս ատեն փողոցները ինկեր են: Յետոյ, սպասաւորին դառնալով՝

— Մինաս, ըսաւ, լապտերը վառէ և աղայիդ հետ մէկտեղ դնա:

Բժիշկը համակերպեցաւ և վերարկուն ու գլխարկը առնելով սանդուղներէն վար իջաւ: Դրանը առջեւ երիտասարդ մը կը սպասէր, այլայլած դէմքով:

— Գործիք և այլն առնելու պէտք կայ, հարցուց ար. Պարզեւեան երիտասարդին:

— Ձէ, տօբթոր:

— Երթանք: Ի՞նչ է հիւանդութիւնը:

— Կուրծքի հիւանդութիւն, տօբթոր: Երեք ամիս է անկողինն է: Տօբթորը եկաւ առջի երեկուրէն, բայց հիմակ յանկարծ շատ աւրուեցաւ, իմացեր էինք ձեր հոս եկած ըլլալը, անմիջապէս խելք ըրինք ձեզի դիմելու:

Եւ անխօսուկ շարունակեցին իրենց ճամբան, Միշտսին լապտերին լուսովը լուսաւորուած: Յիսուն քայլ ետքը կանգ առին մեծ տան մը առջեւ, և երիտասարդը իրարու վրայ հնչեցուց դրան զանգակը: Դուռը բացուեցաւ, և տարիքոտ մարդ մը, աչքերը արցունքով լեցուն, բժիշկը առաջնորդեց մինչեւ մեծ սենեկի մը դուռը, կամաց մը բացաւ դայն, և խղղուկ ձայնով մը որ դժուարաւ կը խուսափէր կոկորդէն՝

— Հոս է հիւանդը: Կինս է: Աստուծոյ սիրուն, բան մը ըրէ, տօբթոր, ձեռքէ կ'ելլայ կոր:

Հայն սենեակ մ'էր, լուսամտիով ծածկուած լամպարի մը աղօտ լուսոյն ստուերներովը լեցուն։ Վարագոյրները խնամքով դոցուած էին։ Մէկ անկիւնը, անկողին մը կը գտնուէր, ու քովը ջահակալ մը՝ դեղի սրուակներով, դգալներով, փոքր տուփերով բեռնաւորուած։ Սպիտակ ժանեակներով եղերեալ բարձին վրայ գլուխը հանգեցուցած էր կին մը, կիսախուփ աչուներով, անսահման յոգնութիւն նկարուած իր ներս քաշուած դիմագծերուն վրայ։ Դէմքը մեղրամոմի սպիտակութիւն ունէր, եթերային ու աննիւթ գոյն մը, որ ալ այս աշխարհէս չէր։ Իր գիշերազգեստին բացուածքէն վզին ոսկորները կերեւնային դուրս ցցուած ու անոնց քով խռոշներ, ուր մորթը կը կախուէր թուլօրէն։

Տոբթոր Պարգեւեան մօտեցաւ, անկողին վրայ ծռեցաւ և երբ իր նայուածքը յառեցաւ այդ դէմքին և այդ աչքերուն վրայ, որոնք հիմակ բացուած էին, իր բարոյական բոլոր քաջութեանը պէտք ունեցաւ, որպէս զի մօրմօքի ան մը չարձակէ։ Բայց այդ կիւնը, կը ճանչնար, իր վերգիւնն էր. այդ դիմագծերը, թէեւ ոգեվարին ճգնաժամին մէջ գերագոյն նիհարութիւն մը առած, կը պահէին միշտ իրենց նախնի գեղեցիկ անուշութիւնը, և աչքերը նոյն այն խռովիչ ու սեւաթոյր նայուածքը ունէին որ իր մտքին ալքերուն մէջ կենդանի մնացած էր։ Ժամանակ չունեցաւ սակայն շարժում մը ընելու։

Հիւանդը, իր նայուածքը չորս կողմ պտտցնելէ ետքը, անբացատրելի դարմանամբ յառեց բժշկին վրայ։ Իր վրիպուկ իմացականութեան սլացմանը մէջ ինչ յանկարծական ցնցում արթնցուց իր ուղեղին արդէն թմրած կարողութիւնները, իր կեանքին անէացմանը մէջ ինչ գերբնական ոյժ գտաւ իր մտածումներն ամփոփելու և կեդրոնացնելու համար։ Բայց գլուխը ետեւ գնաց, աչքերը շողացին խնդալիւր ճառագայթու-

մով, չրթունքը բացուեցան մանկական ժպիտ մը ուրուադրելով, «ախ, Տրդատ» մըմնջաց նուազուն ձայնով մը զոր բժիշկը աւելի դուշակեց չրթունքին շարժումէն, քան խմացաւ և որ տաք շունչով մը դդուեց իր այտերը, և հուսկ յետին ճգով մը թեւերը երկնցնելով, Պարգեւեանի վզին փաթթեց անոր գլուխը վար քաշելով, այնպէս որ բժիշկին չրթունքը եկան հպիլ իր չրթունքին, իրենց տամուկ տաքութեանը մէջ խառնելով իրենց վերջին համըոյրը:

Երբ Պարգեւեան իր գլուխը ազատեց այդ գերերկրային սեղմումէն, մահուան ցուրտը զգաց արդէն այդ մարմնին շոշափմանը մէջ: Ոգեւարը մեռած էր: Իր գէմքին վրայ խաղաղաւէտ անդորրութիւն մը կը տիրէր հիմակ, անճառ երանութիւն մը գերաշխարհիկ, ցաւի հեղին իսկ չմնացած այլ եւս, և իր բաց աչուրները՝ գերադոյն փայրկենին պայծառացմանը մէջ արձանացած՝ անհուն նայուածք մը ունէին, աշխարհային իրերէն վերացած, իրենց ազակենման անշարժութեանը մէջ պահած էութեանը վերջին մեծ հրճուանքը: Պարգեւեան բոլորովը նայեցաւ, իրմէ մէկ քանի քայլ հեռու հաւաքուած մարդերուն ու կիներուն հեկեկաձայն լացը գիտեց, հազիւ խեղճ ըրաւ յուսահատական թոյլ շարժումով մը յայտնելու անոնց թէ ամէն բան լմնցած էր, սենեկէն դուրս ելաւ անվստահ քայլերով, սանդուղներէն վար իջաւ և դուռը բանալով փողոց նետուեցաւ առանց նայելու Մինասին, որ վերարկուն ձեռքը կը սպասէր և որ բան մը չհասկնալով տիրովը վարձունքէն՝ լողտեղը չվառած անոր ետեւէն վազեց: Երբ տուն հասան, բժիշկը իր սենեակը ելաւ նոյն մեքենական շարժումով:

Դրանք բացուածքէն, մայրը արթնցաւ մրափէն, ոտքի ելաւ և դաւկին մօտենալով՝

— Էյ, ի՞նչ է եղեր, Տրդատ:

Մօրը ձայնը զինքը սթափեցուց: Անմիջապէս, ինք-

զինքը գտաւ ինչ հարկ խեղճ կինը հաղորդ ընել իր
ցաւերուն: Յոգնութիւն պատրուակեց, սենեակը քաշուե-
ցաւ ու անկողնին վրայ ինկաւ, յաջորդ օրը վերսկսելու
համար՝ անտարբերներու առջեւ՝ իր թաղուած վշտի
սպառիչ կեանքը:

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ